

інтересами окремих учасників договірних відносин.

Застосування принципу розумності має свої особливості залежно від виду договірної зобов'язання. В умовах воєнного стану ці особливості стають ще більш вираженими. Так, у договорах купівлі-продажу принцип розумності передусім застосовується з точки зору адекватності заходів, вжитих сторонами для забезпечення виконання зобов'язань. Для продавця розумними є заходи щодо збереження товару, його транспортування у безпечне місце, страхування від воєнних ризиків. Для покупця - заходи щодо забезпечення оплати, організації приймання товару в умовах обмеженого транспортного сполучення тощо.

У договорах підряду критерії розумності стосуються передусім оцінки можливості виконання робіт в умовах воєнного стану. Розумним є відмова підрядника від виконання робіт у зоні активних бойових дій або евакуація з такої зони. Водночас розумним є і продовження робіт у відносно безпечних районах з додержанням заходів безпеки.

У договорах про надання послуг принцип розумності проявляється з точки зору адаптації способу надання послуг до умов воєнного стану, організації надання послуг у безпечних локаціях та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. № 435-IV зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.09.2025).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 15.09.2025).

3. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів від 2 березня 2022 року № 187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.09.2025).

УДК 347.96:378.4.091.33-027.22(477+73)(043.2)

Мудрак Р. М.

*здобувач ступеня доктора філософії
Західноукраїнський національний університет*

КОМПАРАТИВІСТИКА КЛІНІЧНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД США ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ УКРАЇНИ

Клінічна юридична освіта сьогодні — це не просто навчальна дисципліна, а глобальний рух, що трансформує студента з пасивного слухача на активного суб'єкта правозахисту. Витоки цієї концепції традиційно пов'язують із США, де юридична клініка стала відповіддю на кризу класичної лангделлівської системи

(вивчення права виключно за судовими прецедентами). В Україні ж клінічний рух пройшов шлях від іноземного запозичення 90-х років до критично важливого інструменту соціальної стійкості в умовах повномасштабної війни.

У Сполучених Штатах клінічна освіта є інтегрованою частиною юридичних шкіл (Law Schools). Ключова відмінність американської моделі полягає у високому ступені інституціоналізації та наявності Student Practice Rules (Правил студентської практики). У більшості штатів студенти старших курсів мають законодавчо закріплене право представляти інтереси клієнтів у судах під наглядом ліцензованого адвоката-клініциста.

Американські клініки часто спеціалізуються на вузьких нішах: від захисту прав мігрантів до екологічного права чи супроводу технологічних стартапів. Наприклад, клініки Гарварду чи Єлю діють як повноцінне юридичне бюро, де кожен крок студента - від інтерв'ювання до виступу в дебатах - підлягає рефлексії та оцінюванню. Фінансування тут зазвичай закладено в бюджет університету, що дозволяє утримувати низьке співвідношення студентів до викладачів (приблизно 8:1), забезпечуючи преміальну якість підготовки.

Україна почала впроваджувати клінічну освіту в середині 1990-х. Проте справжній прорив відбувся у 2024-2026 роках, коли юридичні клініки стали частиною національної системи безоплатної правничої допомоги.

На відміну від США, де основний акцент робиться на судовому представництві, українські юридичні клініки тривалий час зосереджувалися на правопросвітництві (Street Law) та первинному консультуванні. Проте сучасний стан війни продиктував нові умови. Як зазначається у Стандартах діяльності юридичних клінік України (2024) [3], сьогодні клініцисти працюють із найбільш складними категоріями справ: правовий статус ВПО та біженців; механізми компенсації за зруйноване майно; документування порушень прав людини.

Українська модель є більш волонтерською за духом, хоча й поступово переходить на рейки кредитованого навчання. Згідно з останніми методичними рекомендаціями Асоціації юридичних клінік України (2025), клініка дедалі частіше розглядається як майданчик для формування «м'яких навичок» (soft skills) - емпатії, етичного прийняття рішень та стресостійкості.

Глибоке занурення в архітектуру клінічної освіти США та України виявляє не просто розбіжності в регламентах, а фундаментально різні підходи до ролі майбутнього правника в суспільстві. Порівняння цих систем дозволяє зрозуміти, куди рухається українська правнича школа та які американські уроки вона вже встигла засвоїти.

Фундаментальний розрив між системами лежить у площині процесуальних повноважень. У Сполучених Штатах правовий статус студента клініки чітко детермінований: він виступає як «молодший адвокат». Завдяки *Student Practice Rules*, які діють у більшості штатів, студент юридичної школи має право не лише готувати документи, а й самостійно виступати в суді під наглядом супервайзера. Це створює ефект повного занурення: відповідальність перед справжнім суддею та реальним клієнтом стає найкращим каталізатором професійного зростання.

Україна наразі перебуває на іншому етапі - етапі активної адвокації подібних змін. Сьогодні український студент юридичної клініки - це передусім «консультант-стажер». Його діяльність здебільшого обмежена кабінетом

клініки або офісом правової допомоги, а процесуальне представництво в судах залишається прерогативою виключно адвокатів (за рідкісними винятками для певних категорій справ). Проте, станом на 2024-2026 роки, в професійній спільноті України точаться активні дискусії щодо запровадження обмеженого права на представництво для кращих студентів клінік [4]. Це дозволило б наблизити вітчизняну модель до американської, де ступінь довіри до студента є значно вищим.

Цікавим є парадокс діджиталізації. Попри те, що США є батьківщиною глобальних технологічних гігантів, бюрократична інерція американської судової системи в деяких штатах досі залишається значною. Натомість Україна, маючи необхідність швидкої адаптації до умов воєнного стану та масового переміщення населення, здійснила справжній технологічний стрибок.

У 2024-2026 роках використання LegalTech-інструментів стало для українських юридичних клінік не інновацією, а повсякденною потребою [2]. Інтеграція з екосистемою «Дія» дозволяє студентам миттєво верифікувати документи клієнтів (з їхньої згоди), а впровадження спеціалізованих чат-ботів для первинного скринінгу звернень допомогло автоматизувати рутинну роботу. У цьому контексті Україна не просто «наздоганяє» США, а пропонує власну модель цифрової клініки, яка є більш гнучкою та доступною для громадян у дистанційному форматі.

Етичне підґрунтя обох систем є спільним у своїй основі - конфіденційність та інтереси клієнта понад усе. Однак акценти розставлені по-різному через специфіку правового середовища.

В американській традиції клінічна етика тісно пов'язана з корпоративними стандартами. Основна увага приділяється запобіганню конфлікту інтересів та вихованню лояльності до клієнта в умовах конкурентного ринку. Студентів вчать діяти як частину великої професійної корпорації, де репутація та дотримання процедур є ключовими.

В українських реаліях 2024-2026 років на перший план вийшов новий етичний вимір - травма-інформоване консультування. Оскільки більшість клієнтів українських клінік сьогодні - це особи, які постраждали від війни (ВПО, люди, що втратили житло або близьких), етика спілкування вимагає від студента навичок психологічної стійкості та емпатії. Українська школа клініцистики сьогодні формує унікальний стандарт етичної поведінки, де юрист є не лише технічним консультантом, а й фахівцем, здатним працювати з людьми у стані гострого стресу [1].

Точки дотику між системами США та України свідчать про те, що клінічний рух стає дедалі уніфікованішим у своїх цілях, але різноманітнішим у методах. Якщо США дають нам ідеальну модель процесуальної автономії студента, то Україна демонструє світові, як юридична клініка може стати «цифровим форпостом» захисту прав людини в умовах найтяжчих історичних викликів. Ця синергія досвідів створює нову якість правничої освіти — таку, що є водночас і технологічною, і глибоко гуманною.

Досвід США залишається «золотим стандартом» щодо методології викладання та автономії студентів. Водночас Україна створює унікальний прецедент адаптивності клінічної освіти до кризових умов. Сучасна українська «правничка клініка» - це вже не просто імітація професійної діяльності, а реальний осередок правової допомоги, що поєднує світові стандарти з

національною специфікою захисту прав людини в умовах глобальних викликів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безоплатна правнича допомога в Україні: сучасні виклики та потенціал молоді у сфері захисту прав людини : науково-практичний посібник / кол. авт. ; за заг. ред. О. Настіної. - К. : Національна академія правових наук України, 2025. - 186 с.
2. Порадник із викладання навчального курсу «Правнича клініка» та організації практичного навчання / Асоціація юридичних клінік України. - К., 2025. - 130 с.
3. Стандарти діяльності юридичних клінік України (нова редакція 2024 року) / Асоціація юридичних клінік України. - К. : АЮКУ, 2024. - 52 с.
4. Юридичні клініки в Україні: від юридичної освіти до юридичної практики : колективна монографія / за заг. ред. Ю. Ломжець, М. Цип'ящук. - Харків : Право, 2024. - 312 с.

УДК 340.1

Паращук Л. Г.
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету*

МОЛОДЬ НА РИНКУ ПРАЦІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Безперечно, збройна агресія проти України істотно вплинула на функціонування національного ринку праці, спричинивши структурні дисбаланси, зниження рівня зайнятості та трансформацію попиту на робочу силу. Відхилення від усталеного порядку функціонування спостерігається у більшості сегментів ринку праці. У цих умовах як працівники, так і роботодавці потребують адаптації до нових соціально-економічних реалій, що передбачає оновлення підходів до організації праці, зайнятості та соціального діалогу.

Враховуючи сучасні тенденції ринку праці у країнах із розвиненою економікою, а також практику подолання кризових явищ, подібних до тих, що переживає Україна, одним із ключових чинників забезпечення його стабільності та активного розвитку є формування та реалізація довгострокової стратегії. У цьому контексті особлива увага приділяється молоді як стратегічному ресурсу відновлення, модернізації економіки та оновлення трудового потенціалу.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року № 1414-IX до категорії молоді належать особи віком від чотирнадцяти до тридцяти п'яти років, незалежно від громадянства, зокрема громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають у нашій країні на законних підставах [1].

Отже, до цієї категорії осіб належать представники найбільш